

УДК 656.2:338.47(477)

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-2-18-204-209><https://orcid.org/0009-0004-1512-0977>**Комонюк Артем Євгенович**

здобувач наукового ступеня PhD, аспірант кафедри
публічного та міжнародного права Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана

ЗАСОБИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Анотація: стаття розкриває засоби адміністративно-правового регулювання сфери залізничного транспорту в Україні.

Стаття присвячена засобам адміністративно-правового регулювання сфери залізничного транспорту в Україні. У роботі розглядаються основні нормативно-правові акти, що визначають порядок діяльності залізничного транспорту, а також механізми контролю та нагляду за його функціонуванням. Залізничний транспорт є важливим елементом національної транспортної інфраструктури України, що забезпечує перевезення вантажів і пасажирів на великих відстанях. Оскільки цей сектор має значний вплив на економіку країни та забезпечення зв'язку між різними регіонами, його діяльність потребує чіткої організації і постійного контролю.

Основним засобом адміністративно-правового регулювання є законодавчі акти, які встановлюють порядок ліцензування, надання послуг, стандарти безпеки, тарифи на перевезення та умови для проведення інвестицій у розвиток залізничної інфраструктури. До таких актів належать Закон України «Про залізничний транспорт», а також інші підзаконні нормативні документи, що регулюють безпеку руху, екологічні стандарти, правила перевезень вантажів і пасажирів.

Одним з ключових аспектів є діяльність державних органів, які здійснюють контроль та нагляд за виконанням нормативних вимог. Наприклад, Державна служба України з безпеки на транспорті виконує контроль за дотриманням стандартів безпеки та охорони праці на залізничному транспорті. Крім того, важливу роль відіграє діяльність Антимонопольного комітету України, який здійснює контроль за конкурентоспроможністю на ринку залізничних перевезень, зокрема в частині формування тарифів на перевезення вантажів і пасажирів.

У статті також аналізуються засоби адміністративно-правового регулювання, пов'язані з інтеграцією залізничного транспорту України до європейської транспортної системи. Враховуючи євроінтеграційні процеси, Україні необхідно адаптувати національне законодавство до європейських стандартів безпеки, екології та управління перевезеннями. Це передбачає реформування галузі, розвиток сучасних технологій для забезпечення ефективності перевезень та покращення умов для пасажирів.

Особлива увага приділена ефективності адміністративно-правового механізму контролю за дотриманням стандартів, а також питанням безпеки перевезень та оптимізації системи управління залізничним транспортом. В статті обґрунтовано, що успішна реформа та розвиток залізничного транспорту потребує як удосконалення правового регулювання, так і зростання інституційної спроможності органів контролю.

Ключові слова: засоби адміністративно-правового регулювання сфери залізничного транспорту в Україні, державна політика, залізничний транспорт, залізниця, транспортна система, транспортна інфраструктура, публічне адміністрування, адміністративно-правове регулювання.

Abstract: *The article explores the tools of administrative-and-legal regulation in Ukraine's railway transport sector. It examines the main normative-legal acts establishing the order of railway transport operations, and the mechanisms of oversight and supervision of its functioning. Railway transport is a key element of Ukraine's national transport infrastructure, ensuring the carriage of passengers and freight over long distances. Given its significant impact on the country's economy and on connectivity between regions, this sector requires clear organisation and continual supervision.*

The primary tool of administrative-and-legal regulation are legislative acts that set out the procedure for licensing, provision of services, safety standards, tariffs on carriage, and conditions for investment in the development of railway infrastructure. Such instruments include the Law of Ukraine "On Railway Transport", as well as subordinate normative-legal documents regulating traffic safety, environmental standards, rules for passenger and freight carriage.

A key aspect is the activity of state authorities that carry out control and supervision of compliance with normative requirements. For example, the State Service of Ukraine for Transport Safety controls adherence to safety standards and labour protection in railway transport. Moreover, the Antimonopoly Committee of Ukraine plays a vital role in monitoring market competition in railway services, particularly regarding the formation of tariffs for passenger and freight transport.

The article also analyses regulatory tools related to the integration of Ukraine's railway transport into the European transport system. In view of EU-integration processes, Ukraine must adapt its national legislation to European standards of safety, environment and transport management. This entails sectoral reform, the development of modern technologies to enhance transport efficiency, and improved conditions for passengers.

Special emphasis is placed on the effectiveness of the administrative-legal control mechanisms for standard compliance, and on issues of transport safety and optimisation of the railway transport management system. The article justifies that successful reform and development of railway transport require both refinement of legal regulation and growth of the institutional capacity of control bodies.

Keywords: *tools of administrative-legal regulation, railway transport sector in Ukraine, state policy, railways, transport system, transport infrastructure, public administration, administrative-legal regulation.*

Постановка проблеми. Адміністративно-правові засоби є одним з ефективних структурних елементів регулятивної діяльності публічних органів, спрямованої на формування і розвиток суспільних відносин у сфері залізничного транспорту. Застосування відповідних інструментів спрямоване на регулювання даної сфери, забезпечення її безпеки, ефективності функціонування та сталого розвитку. Значення, цілеспрямованість, особливості змісту та порядок застосування специфічних адміністративно-правових засобів визначено законодавством України у сфері залізничного транспорту (законами, постановами Кабінету Міністрів, актами центральних та місцевих органів виконавчої влади та органами місцевого самоврядування), а їх розвиток і деталізація здійснюється у відомчих нормативно-правових актах.

Адміністративно-правові засоби регулювання сфери залізничного транспорту мають комплексний і різносторонній характер, водночас усі вони взаємопов'язані й взаємозалежні, утворюють цілісну систему, що перетинається з механізмами регулювання інших сфер діяльності публічного управління. Тільки раціональне використання таких засобів у взаємозв'язку, обґрунтований вибір пріоритетних інструментів, а також уміле їх поєднання створюють передумови для належного державного регулювання у сфері залізничного транспорту та сприяють досягненню запланованих результатів.

Метою статті є розкриття сутності засобів адміністративно-правового регулювання сфери залізничного транспорту в Україні.

Стан дослідження. Шандова Н. В. розкривав перспективи стійкого розвитку транспортної водної системи; Кудель В.І. виокремлював шляхи підвищення ефективності

роботи залізничного транспорту в умовах ринкової економіки; Дубинський О. Ю. дослідив адміністративно-правове регулювання транспортної галузі та її окремих видів; Шиба О. А. вивчав еволюцію наукових поглядів щодо взаємозв'язку розвитку транспортної інфраструктури; Карпенко О.О., Карашук В.О. здійснили аналіз та перспективи розвитку залізничної галузі в Україні; Бараш Ю.С. – визначили роль залізничного транспорту України в забезпеченні сталого розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-правові засоби регулювання сфери залізничного транспорту мають комплексний і різносторонній характер, водночас усі вони взаємопов'язані й взаємозалежні, утворюють цілісну систему, що перетинається з механізмами регулювання інших сфер діяльності публічного управління. Тільки раціональне використання таких засобів у взаємозв'язку, обґрунтований вибір пріоритетних інструментів, а також уміле їх поєднання створюють передумови для належного державного регулювання у сфері залізничного транспорту та сприяють досягненню запланованих результатів.

Теоретики права В.Д. Ткаченко [1, с. 13] та О.Ф. Скакун [2, с. 32] під правовими засобами пропонують розуміти об'єктивовані і субстанціональні явища, які мають фіксовані властивості, дозволяють реалізувати потенціал права, його силу. Поняття «правові засоби» в межах загальної теорії права трактується неоднозначно. Найчастіше його розглядають у тісному зв'язку з такими категоріями, як «правовий вплив» та «правове регулювання». Зазвичай вважається, що правові засоби формують цілісний і системний юридичний механізм, який забезпечує впорядкування всієї сукупності суспільних відносин, що становлять предмет правового регулювання. Згідно з цією концепцією, система правових засобів постає як складова механізму правового регулювання, основними структурними елементами якого є: норми права, правовідносини, акти реалізації юридичних прав і обов'язків. У такому контексті питання правових засобів – це не просто виділення певних елементів правової системи в окремий підрозділ, а, насамперед, специфічний погляд на них через призму функціонального призначення. Йдеться про їхню роль як інструментів вирішення соціальних завдань, засобів досягнення правового порядку та справедливості. Інакше кажучи, ті ж юридичні норми, стимули, санкції розглядаються як функціональні явища, тобто як засоби реалізації потенціалу права, його сили, регулюючої та ціннісної ролі у суспільстві.

Первинні засоби правового впливу на поведінку людей, пов'язані з наділенням їх суб'єктивними юридичними правами та покладанням на них суб'єктивних юридичних обов'язків, це способи правового регулювання, які визначаються як шляхи юридичного впливу, виражені через юридичні норми та інші елементи правової системи (правовідносини, юридичні факти, елементи юридичної техніки). Під способами правового регулювання розуміють первинні засоби правового впливу на поведінку людей, пов'язані з наділенням їх суб'єктивними юридичними правами або покладанням на них суб'єктивних юридичних обов'язків. До основних способів правового регулювання належать такі позитивні способи: зобов'язання, заборони, дозволи [1, с. 127].

Правові засоби висловлюють все узагальнюючі юридичні способи забезпечення інтересів суб'єктів права, досягнення поставлених цілей; відображають інформаційно-енергетичні якості та ресурси права, що надає їм особливу юридичну силу; є складовими частинами механізму правового регулювання; призводять до юридичних наслідків; дотримання даних засобів забезпечується державою [3, с.126].

Основні способи правового регулювання реалізуються через: 1) дотримання; 2) виконання; 3) використання; 4) застосування.

Дотримання права – це добровільне виконання об'єктом і суб'єктом управлінських відносин вимог, що пропонуються адміністративно-правовою нормою. У цій ситуації діє метод переконання, що є основним методом державного управління, бо якщо у державі будуть переважати методи примусу, то вона взагалі може припинити виконання своїх функцій і завдань через недостатність ресурсів для цих цілей. Дотримання права в сфері залізничного транспорту відбувається через комплекс заходів правового, організаційного та

контрольованого характеру, спрямованих на забезпечення законності, безпеки та ефективного функціонування сфери. Дотримання норм забезпечується через: ліцензування перевізників; сертифікацію технічного стану рухомого складу; контроль за дотриманням технічних та екологічних норм; надання дозволів на будівництво, модернізацію об'єктів інфраструктури; призначення відповідальних осіб за дотримання вимог безпеки та експлуатації.

Виконання права, на відміну від дотримання, полягає в активних правомірних і позитивних діях як суб'єктів, так і об'єктів управлінських відносин по виконанню приписів, що містяться в нормах. У певних ситуаціях пасивна поведінка суб'єкта управління може розглядатися як недогляд, несумлінність, недбалість. Виконання права в сфері залізничного транспорту — це процес практичної реалізації вимог нормативно-правових актів усіма суб'єктами залізничних правовідносин (державними органами, підприємствами, посадовими особами, працівниками, користувачами послуг тощо) з метою забезпечення належного функціонування, безпеки та ефективності роботи залізничного транспорту.

Використання права в сфері залізничного транспорту - це форма реалізації суб'єктивних прав, за якої учасники правовідносин у сфері залізничного транспорту користуються наданими їм законами можливостями для досягнення особистих, господарських, соціальних чи професійних цілей без обов'язку обов'язкового вчинення певних дій. Наприклад, право пасажирів користуватися транспортними послугами: вибір маршруту, класу поїзда, типу місця; право придбати квиток на поїзд або скасувати його; звернення зі скаргою до перевізника або контролюючого органу у разі порушення умов перевезення; право суб'єкта господарювання здійснювати діяльність у сфері перевезень: підприємства мають право одержати ліцензію на вантажні або пасажирські перевезення; користування залізничною інфраструктурою, подача заявок на розподіл маршрутів та потужностей відповідно до законодавства; право обирати форми співпраці з оператором інфраструктури (наприклад, укладання договорів із АТ «Укрзалізниця»); право працівників залізничного транспорту: використання права на безпечні умови праці; право на відпустку, соціальні гарантії, оплату праці згідно з колективним договором; право брати участь у професійних об'єднаннях, подавати пропозиції щодо вдосконалення роботи; право користувачів на інформацію: пасажирів та вантажовідправників мають право на отримання достовірної та повної інформації щодо розкладу руху, тарифів, умов перевезення, правил поведінки на об'єктах залізничного транспорту.

Застосування права завжди носить активний, творчий, державно-владний, організуючий характер, здійснюється компетентними органами виконавчої влади, державного управління, їх уповноваженими посадовими особами в установленому законом порядку [4, с.165-166; 5, с. 58; 6, с.76]. Застосування права в сфері залізничного транспорту — це форма реалізації правових норм, яка полягає в офіційній діяльності уповноважених державних органів або посадових осіб, спрямованій на вирішення конкретних ситуацій, що виникають у галузі залізничного транспорту. Ця форма обов'язкова тоді, коли правова норма сама по собі не може бути реалізована без волевиявлення або втручання компетентного суб'єкта.

Крім способу правового регулювання, визначають і його типи, під якими розуміють особливості загального порядку регулювання того, на чому базується правове регулювання в даному конкретному випадку: дозволу чи заборони. Відповідно до цього можна виділити такі типи правового регулювання у сфері пасажирських перевезень: 1. Загальний дозвіл – це тип правового регулювання, який базується на своєрідній презумпції дозволу виконувати ті чи інші дії. Виняток становлять випадки прямої заборони законом тих або інших дій. Отже, цей тип правового регулювання виходить з формули: дозволено все, крім того, що прямо заборонено законом (наприклад, придбання квитка на проїзд в пасажирських вагонах). 2. Звільнення від заборони як тип правового регулювання у сфері пасажирських перевезень не діє, що обумовлено специфікою технічних норм і самим призначенням пасажирських перевезень як функції держави щодо надання транспортних послуг населенню. В цьому типі

правового регулювання реалізується принцип: заборонено все, за винятком того, що прямо дозволено законом. Прикладом може бути заборона паління у вагоні, але дозволено робити це у спеціально визначеному місці (в неробочому тамбурі пасажирського вагону) [7].

Одним із видів засобів правового регулювання є адміністративно-правові засоби. Вони становлять сукупність юридичних інструментів, за допомогою яких держава (в особі уповноважених органів публічної адміністрації) впливає на поведінку учасників суспільних відносин у сфері публічного управління, зокрема, для забезпечення правопорядку, публічних інтересів і виконання адміністративних функцій. Адміністративно-правові засоби відрізняються: імперативністю (обов'язковість вимог); односторонністю волевиявлення органів влади; засновані на нормах адміністративного права.

Ю.В. Якимець під адміністративно-правовими способами розуміє засоби впливу держаних органів та органів місцевого самоврядування (посадових осіб) відповідно до закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і в певній формі на підлеглі їм органи й громадян [8, с.152].

Застосування адміністративно-правових засобів характеризується демократичністю, спрямованістю на переконання населення в доцільності та справедливості заходів, що здійснює держава, об'єктивною необхідністю запровадження та оптимального застосування тих чи інших загальнообов'язкових правил, воно поєднується з широким використанням багатогранних, вироблених практикою засобів організаційної та виховної роботи. Під час використання адміністративно-правових засобів забезпечується законність, що гарантується його всебічною урегульованістю, встановленням систематичного контролю за реалізацією заходів впливу, здійсненням прокурорського нагляду, можливістю оскарження, іншими способами, закріпленими законодавством [3, с.127].

Вибір конкретного адміністративно-правового засобу визначається доцільністю його застосування у тій чи іншій ситуації залежить від конкретних умов, що склалися, наявних обставин, а також від напрямку господарської діяльності відповідного суб'єкта транспортної інфраструктури. В той же час адміністративно-правові засоби мають свою мету; підстави застосування: тобто застосовуються при певних умовах уповноваженими суб'єктами і мають свій об'єкт, а також тимчасові параметри і процесуальну форму.

О.В. Клепнікова відзначає, що засоби державного регулювання транспортної системи визначаються як передбачені законодавством засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, які здійснюють транспортну діяльність, що застосовуються з метою отримання необхідного для суспільства результату щодо забезпечення належного функціонування транспортної системи. Транспортна безпека є одним із засобів державного регулювання, спрямованим на правову організацію транспортної системи України [9, с.153].

Отже, адміністративно-правові засоби регулювання сфери залізничного транспорту - це система юридичних інструментів, закріплених нормами адміністративного права, за допомогою яких уповноважені органи публічної адміністрації здійснюють організаційно-управлінський вплив на діяльність суб'єктів залізничного транспорту з метою забезпечення безпеки, ефективності, стабільності та публічного порядку у сфері залізничних перевезень.

Особливостями адміністративно-правових засобів регулювання сфери залізничного транспорту є:

- 1) публічно-владний характер, тобто засоби реалізуються державними органами на основі владно-управлінських повноважень;
- 2) імперативність норм, тобто адміністративно-правове регулювання ґрунтується переважно на приписах, обов'язкових до виконання, з незначною часткою диспозитивності;
- 3) цільова спрямованість на безпеку. Основна мета засобів – забезпечення транспортної, екологічної та техногенної безпеки залізничного руху, захист життя і здоров'я громадян;
- 4) системність і комплексність, тобто засоби охоплюють організаційні, інформаційні, контрольні, дозвоільні та правоохоронні інструменти, які взаємодіють у межах єдиного

механізму;

5) регулювання особливого виду господарської діяльності. З огляду на те, що залізничний транспорт є стратегічною галуззю, що має спеціальний статус, об'єкти критичної інфраструктури й потребує окремого регулювання;

6) взаємозв'язок з міжнародними нормами, маємо на увазі, що засоби формуються з урахуванням вимог ЄС, зокрема таких директив, як Директива 2004/49/ЄС щодо безпеки залізниць;

7) наявність спеціальних суб'єктів реалізації. Регулювання здійснюється органами виконавчої влади, уповноваженими виключно на цю сферу, які мають спеціальну компетенцію в галузі транспорту.

З огляду на виокремлені нами особливості адміністративно-правових засобів регулювання сфери залізничного транспорту, доцільно стверджувати, що в межах досліджуваної сфери необхідно виокремлювати різні види адміністративно-правових засобів, залежно від їх призначення, змісту, форми реалізації та правових наслідків.

Аналіз норм міжнародного законодавства та чинного адміністративного законодавства і практики його застосування в сфері залізничного транспорту дає підстави зробити висновок, що серед адміністративно-правових засобів регулювання в сфері залізничного транспорту можна виокремити:

- дозвільні засоби (ліцензування, сертифікація);
- контрольні засоби (нагляд, перевірки, моніторинг);
- регуляторні приписи та обмеження (правила технічної експлуатації, безпеки руху, тарифоутворення);
- адміністративна відповідальність (штрафи, приписи);
- судове та адміністративне оскарження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна теорія держави і права: Підручник / За ред. проф. М.В. Цвітка, доц. В.Д. Ткаченка, проф. О.В. Петришина. Харків: Право, 2002. 484 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: підр. Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.
3. Матчук С.В. Адміністративно-правова охорона лісових ресурсів: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук зі спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ: НАВС. 2014. 238 с.
4. Чорна В.Г. Обмеження в адміністративному праві: дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук зі спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Х. : ХНУВС, 2019. 517 с.
5. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
6. Колпаков В. К. Адміністративне право України. Київ, 1999. 736 с.
7. Черномаз О.Б. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у сфері пасажирських перевезень на залізничному транспорті: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». ЛДУВС, 2007. 214 с.
8. Якимець Ю.В. Публічне адміністрування в сфері культури : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ: НАВС, 2011. 228 с.
9. Клепікова О. В. Транспортна безпека як засіб державного регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2019. Вип. 55(1). С. 150-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_55%281%29__36